

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYININ ANADOLU'DAKİ YANSIMALARI THE REFLECTIONS OF THE THIRD TURKISH LANGUAGE CONGRESS IN ANATOLIA

Onur ÇELEBİ*

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde çok yönlü bir inkılap hareketine girişilmiştir. Türk İnkılabının sosyal ve kültürel açıdan en göze çarpan faaliyet noktalarından biri ise dil inkılabı konusu olmuştur. Bu konuda öncelikle bir dil heyeti oluşturularak Latin harfleri kabul edilmiştir. Hemen akabindeyse Türk Dil Kurumu kurulmuş ve 1932, 1934 ve 1936 tarihlerinde Türkçenin geliştirilmesini amaç edinen Türk Dil Kurultayları gerçekleştirilmiştir.

Makalede, 24 - 31 Ağustos 1936 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın Anadolu'daki akisleri, dönemin süreli yayınları ve arşiv belgeleri temel alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Kurultay, Kutlama, Halk.

Abstract

During the first years of its foundation, the Republic of Turkey followed a comprehensive reform movement under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk. One of the most significant aspects of the Turkish Reform Movement on social and cultural life was the reform on the language. On this matter, firstly, a committee was formed and the Latin scripts were admitted. Then, the Turkish Language Association was founded and the Turkish Language Congresses were convened in 1932, 1934 and 1936 in order to improve the Turkish Language.

This study aims to show the reflections of the Third Turkish Language Congress, which took place in the Dolmabahçe Palace from 24 to 31 August 1936, in Anatolia by relying on periodicals of the time and archival documents.

Keywords: Language, Congress, Celebration, People.

Giriş

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve cumhuriyetin ilan edilmesinin hemen ardından Mustafa Kemal Atatürk tarafından inkılap temelli, çok yönlü bir kültür faaliyetine girişilmiştir. Amaç milli, laik ve modern yeni bir Türk kimliği oluşturmaktır. Bu bağlamda ulus devlet kavramını esas alan yönetici kadro, kültür inkılabları çerçevesinde milli tarihin yanı sıra milli dile de büyük önem vermişti. Türk dili ile ilgili bilimsel araştırmalar yaparak onu yabancı dillerin etkisinden kurtarmak, sadeleştirmek ve zenginliğini ortaya koymak amaç edinilmiştir.

Yeni yönetici kadroya göre Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Türkler, İslam kültür ve medeniyetini iyi tanımak, onun ilim ve düşünce hayatını kavramak için din ve ilim dili olarak Arapçayı, İran ile olan sıkı ilişkiler sonucunda da edebiyat dili olarak Farsçayı kabullenmişlerdi. Bu yüzden de Türkçenin bir ilim ve edebiyat dili, hatta devlet dili olarak kullanılmasını yadsımışlardı. Üstelik Türkçenin ihmal edilerek Arapça ve Farsçanın Türkçeden üstün tutulması ister istemez, milli duyguların zayıflamasına yol açmıştı (Özkan, 2005, s. 82). Öte yandan Batılıların gözünde, eğitim ve kültür alanlarında çağdaşıktan uzak, bu bağlamda da daima sömürülmesi gereken Doğulu toplum tipinden uzaklaşmanın yani yeni bir Türk imajının çizilmesi için Türk tarihi kadar Türk dili üzerinde de çalışmaların yapılması bir zorunluluk arz etmişti.

Bu zorunluluk, esasında geç Osmanlı devrinde fark edilmiş ve bir takım teşebbüslere geçilmişti. Ali Suavi'nin Türkçenin sadeleştirilmesi çabaları ve ilk Osmanlı anayasasında Türkçenin resmi dil olarak ilanı bu meyanda önemli gelişmelerdi. Erken Cumhuriyet devrinin bazı reformları, yine önceki dönemde başlatılanların devamı niteliğindediydi. İttihatçı kadronun iktisadi millilik politikası, kültürel sahaya da yansımış ve anonim şirketlerde Türkçenin kullanımı zorunlu tutulmuştu. Kabinesini 1917'de kuran Talat Paşa, program taslağında Türk unsurunun kabiliyeti derecesinde iktisadi ve sosyal yönden güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacağını beyan etmişti. (Koraltürk, 2011, s.37).

Türkçeyle ilgili yapılan ve planlanan çalışma mirasını devralan Cumhuriyetçi kadro, bu doğrultuda dil devrimi sahasında ilk olarak yazı devrimini ele almıştı. Türkçenin ses ve söyleyiş kuralları göz önünde

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yozgat, celebi_sentez@hotmail.com

bulundurulmuş olan Latin alfabesi 1928 tarihinde kabul edilince, dildeki Arapça ve Farsça kelimelerin atılması da kolaylaşmıştı. Böylece yazı devrimi, dil devrimine geçişi kolaylaştıran bir köprü vazifesi görmüştü (Özkan, 2005, s. 96).

Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır bir mertebeye erdirmek için 12 Temmuz 1932'de o günkü adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti olan Türk Dil Kurumu kurulmuştu. Yine bu bağlamda Atatürk'ün sağlığında 1932, 1934 ve 1936 tarihlerinde İstanbul Dolmabahçe'de Türk Dil Kurultayları düzenlenmişti. Atatürk, üç kurultayda da yapılan çalışmalarla bizzat ilgilenmiş, programların ve birtakım tezlerin hazırlanışına müdahil olmuş ve kurultayları fikren yönlendirmişti. Çalışmaların amacı özetle Türk dilini, milli kültürümüzün eksiksiz bir vasıtası haline getirmek ve çağın ihtiyaçlarını karşılayacak bir mükemmelliğe ulaştırmaktı (Karahan, 1999, s. 845).

Araştırmamıza konu olan III. Türk Dil Kurultayı'nın ana temasını Güneş - Dil Teorisi oluşturmaktaydı. Güneş - Dil Teorisi, Türk dilinin köklü bir geçmişe sahip olduğu ve başka dillere kaynaklık ettiği görüşlerinin, dil bilimi temellerine dayandırılabilceği düşüncesinden kaynaklanmıştı¹. Yani Güneş Dil Teorisi'ne göre, Türk milleti kaynak - millet; Türkçe ise kaynak - dil idi. Bu çerçevede Türkçe hem bir ilim ve sanat diliydi; hem de dünya dillerinden birçoğuna temel oluşturmuştu.

1. Kurultay Hazırlıkları

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 24 Ağustos 1936 Pazartesi günü saat 14'te İstanbul - Dolmabahçe Sarayı'nda açılmış ve 31 Ağustos 1936 Pazartesi günü akşamına kadar sürmüştü. Kurultay genel toplantıları saat 14' ten 18'e kadar devam etmiş, sabahları ve akşamları da komisyonlar çalışmıştı (Cumhuriyet, 25 Ağustos 1936, s.1; Ulus, 24 Ağustos 1936, s.1; Akşam, 24 Ağustos 1936, s.1,10; Tan, 24 Ağustos 1936, s.1,6; Cumhuriyet, 1 Eylül 1936, s.1,7).

Türk Dil Cemiyeti Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'e göre; bu dil kurultayı önceki (1932 ve 1934 tarihlerinde toplanan) dil kurultaylarından tamamen farklıydı. İlk kurultay, bir nevi tesis toplantısı idi. O kurultayda herkes dil üzerine bilgisini ortaya koymuştu. Amaç dil kurumunu kurmak ve kurumun çalışma alanlarını tayin etmektir. İkinci kurultay ise daha çok ameli olarak ortaya çıkarılmış dil mahsullerinin teşhirine mahsus bir toplantıydı. Üçüncü dil kurultayı ise diğerlerine göre daha radikal bir gaye taşıyordu. Amaç birtakım yabancı dil bilginlerinin de katkısıyla dünyadaki tüm dillerin ilk ana kaynağına ait bir Türk teorisini ortaya koymaktı. Dilmen'e göre teoride çok ilerlemişlerdi. Gelecek yıllarda ise Türk dil tezinin itiraz götürmez bir şekilde tüm çevrelerce kabul edileceğine inanmaktaydı. Bu çerçevede üçüncü dil kurultayında sunulacak tezlerin hemen hepsi "Güneş - Dil Teorisi"ne aitti. Buna göre dil bilginleri Hint-Avrupa ile Hami-Sami dil zümrelerinin ortak bir dil kaynağından türediğine inanmaktaydılar. Ancak bu kaynak konusunda bir neticeye varamamışlardı. Tarihi araştırmalar ve dil mukayeseleri sonucunda Güneş - Dil Teorisi, bu sorunu çözmüştü. Yani her iki zümreye mensup dillerin ana kaynağı Türkçe idi (Ulus, 23 Ağustos 1936, s.1; Yozgat, 26 Ağustos 1936, s.3).

Bu çerçevede Üçüncü Türk Dil Kurultayı çok büyük bir önem arz etmekteydi. Tek parti döneminin egemen partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi, I. ve II. Türk Dil Kurultayları'ndan farklı olarak tüm Türk halkının da bu kurultaya iştirak etmesi ve gelişmelerden haberdar olmasını arzu etmişti. Bu amaçla da iki ay önceden kurultay hazırlıklarına girişilmişti. Öncelikle CHP Genel Sekreterliği, 6 Haziran 1936 tarihinde, Halkevi Başkanlığı'ndan Halkevlerinin "Dil, Tarih ve Edebiyat şubesinden" seçilecek bir zatın III. Türk Dil Kurultayı'nda bulunmasını istemiş ve gönderilecek delegenin dil konusunda bilgili ve anlayışlı olmasının önemini belirtmişti. (BCA: 490.1.0.0/ 3.12.39 _ s.1). 8 Ağustos tarihinde ülkedeki tüm Halkevleri ve parti teşkilatlarına, İç İşleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya imzalı çekilen bir tel ile: Kurultayın açıldığı gün tüm Halkevleri ve parti teşkilatlarının Kurultay Başkanlığı'na kutlama telgrafları çekmesi istenmişti. Bundan başka, radyosu bulunan Halkevleri ve parti teşkilatlarının, uygun görülen meydanlara hoparlörler koyarak, kurultay müzakerelerini halka dinletmesi; radyosu bulunmayan Halkevleri ve parti teşkilatlarının ise buldukları bölgelerdeki hususi müesseseler ve şahısların radyolarından istifade etmek için gerekli girişimlerde bulunmaları söylenmişti. Ayrıca kurultay süresince, mahalli icaplar göz önünde bulundurulmuş, gece - gündüz büyük tören programlarının tertip edilmesi de talep edilmişti. Dil devriminin ve III. Türk Dil Kurultayı'nın anlam ve önemini belirten konferansların verilmesi ve bu konferansların birer örneğinin İstanbul'daki Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği'ne ve CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilmesi diğer talepler arasındaydı. Bundan başka, Halkevleri ve parti teşkilatlarının III.

¹ "Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün Osmanlı aydınlarını iki tehlikeli aşağılık duygusu içerisinde bulduğunu, bunlardan birinin Türkçenin edebiyat ve bilim dili olmadığını noktasındaki yanlış düşünce olduğunu yazar. Diğeri ise Türklerin sadece savaştığı, bilim ve uygarlığa hizmet etmediği konusundaki yanlış düşüncedir. Atatürk, Türklüğü bu iki aşağılık duygusundan kurtarmak için bir tarih bilgini değilken dili eline almıştır. Türkçenin bütün dillerin kaynağı olduğunu öne süren aşırıculara meydan açmıştır, yardım etmiştir. Özleştirme denemesi dili iyice çıkarma sokuğunda pek çok yabancı sözün Türkçede kalması gerçeğini göreyek bu sözlerin yabancı kökenli değil de asılları Türkçe olduğunu göstermekte işine yarayan Güneş - Dil Teorisini benimsemiştir. Bunların sonucunda Atatürk amacına ulaşmış, Türklük iki aşağılık duygusundan kurtulmuştur" (Akalın, 2002, s. 52 - 53).

Türk Dil Kurultayı ve Dil Bayramının kendi bölgelerinde nasıl kutlandığını bildiren raporlarını da iki nüsha olarak yazıp birini Parti Genel Sekreterliği'ne diğerini de Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği'ne göndermeleri istenmişti. Yine bölgelerde yapılan çalışmalar hakkında ileri gelen İstanbul gazetelerine ve Ulus gazetesine telgraflarla bilgi verilmesi hususunun ihmal edilmemesi gerektiğinin altı çizilmişti (BCA: 490.1.0.0/ 3.13.15 _ s.4-5).

Öte yandan 20 Ağustos 1936 tarihinde CHP Genel Sekreterliği, ulusal ve yerel basından 22 Ağustos tarihinden kurultay sonuna kadar dil kurultayının ehemmiyetini belirten makaleler ve kurultayın gelişimiyle ilgili haberleri neşretmesini istemişti (BCA: 490.1.0.0/ 3.13.15 _ s.1-2).

Böylece yapılacak çalışmanın kâğıt üzerinde kalması engellenecek ve bu önemli faaliyetin ilgili kurumlar aracılığıyla halka duyurulması sağlanmış olacaktı. Anadolu'daki örgütlerin çabaları, kurultayın hedefine ulaşmasına büyük katkı sağlayacaktı.

2. Kurultayın Anadolu'daki Akisleri

Yapılan hazırlıklar doğrultusunda Türkiye'de kırkın üzerinde büyük yerleşim yerinde halkevleri ve parti teşkilatları başta olmak üzere bölgelerin sivil ve askeri bürokrat kesimleri, bu heyecanın dışı vurumunda ön saflarda yer almışlardı. Özellikle ilk dört gün halkın kutlama törenlerine katılması için gerekli düzenlemeleri yapıp gayret sarf etmişlerdi. Nitekim dönemin ulusal ve yerel basını ile arşiv belgelerine baktığımızda Türk Dil Kurumu tarafından organize edilen Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın tüm Türkiye'de coşkun bir sevgi ve derin bir ilgi ile karşılandığı görülmüştür: Buna göre tüm şehirler baştanbasa bayraklarla ve defne dallarıyla süslenmiş, uygun görülen yerlere halk kürsüleri kurulmuştu. Şehir meydanları, belediyeler ve tüm devlet kurumları, elektrik - lüks lambaları ve fenerlerle ışıktandırılmaya çalışılmıştı. Dolmabahçe Sarayı'ndaki kurultay müzakerelerinin halk tarafından rahat bir şekilde takip edilebilmesi için vilayet ve kaza merkezlerindeki halkevi, parti teşkilatı, ordu ve devlet kurumlarıyla, özel müessese ve yurttaşlara ait radyo makineleri munasip görülen umumi yerlere konulmuştu. Ancak bazı yerlerde çeşitli aksaklıklar da yaşanmıştı. Örneğin Muğla (BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.2 _ s.13) ve Adana'da parazit yüzünden İstanbul'daki kurultay görüşmeleri halka dinletilememişti (BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.3 _ s.39). İletişimin en büyük gücü radyoydu. Ancak her yerde radyoya ulaşmak mümkün değildi. 1936'da 15 milyonluk Türkiye'de ancak 10 bin radyo vardı. Bunlar da Ankara - İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde bulunmaktaydı. Çünkü radyo ithal edilmekteydi ve pahalıydı. Pilli radyolar da henüz gelişmediği için, elektriksiz yerlerde radyoya ulaşmak güçtü (Öymen, 2009, s. 12).

Dil İnkılabı çerçevesinde İstanbul'da üçüncü büyük kurultayın düzenleneceğine dair bilgilerin CHP Genel Sekreterliği'nden alınması üzerine ülkedeki parti il teşkilatları ile halkevi başkanları ve üyeleri bir araya gelerek toplantılar düzenlemişti. Bu toplantılar sonucunda Üçüncü Türk Dil Kurultayı adına bölgelerinde düzenlenecek kutlama programlarını tertip etmişlerdi. Bir bayram havasını veren bu kutlama programları, kurultaydan birkaç gün öncesinde çoğaltılarak tellallar ve yerel gazeteler vasıtasıyla halka duyurulmuştu. Ayrıca Kocaeli'de muhtelif yerlere günün anlam ve önemini ifade eden levhalar asılmış (BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.2 _ s.11). Samsun ve Muğla'da kutlama programlarının zaman ve içeriğini mümkün olduğu kadar fazla yurttaşla duyurabilmek amacıyla broşür ve ilanlar bastırılmış ve bunlar tüm köylere dağıtılmıştı (BCA: 490.1.0.0/ 1170.108.2 _ s.12; BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.2 _ s.13). Zonguldak'ta ise halkın dil kurultayı dolayısıyla düzenlenecek olan konferans ve eğlentilere katılımını sağlamak amacıyla milli duygulara hitap edilmişti. Buna göre Zonguldak Halkevi program broşürüne: "*Her yurttaşın bu bayrama katılması ulusal bir borçtur*" şeklinde ilgi çekici bir not düşülmüştü (BCA: 490.1.0.0/ 1170.111.3 _ s.48).

Kurultayın açılış günü, ülkedeki tüm Halkevleri ve parti teşkilatları, Kurultay Başkanlığı'na kutlama telgrafları çekmişti. Kutlama programları önce İstiklal Marşı ve hemen akabinde Onuncu Yıl Marşı'nın söylenmesiyle başlamıştı. Parti ve halkevi binalarında davullar çalınmış, köy ve kasabalardan gelen halk saz şairlerinin ortaklığıyla meydanlıklarda eğlenceler tertip edilmiş, ulusal oyunlar oynanmış, halk türküleri ve şiir müsabakaları tertip edilmiş, gece ise havai fişekler atılmış, fener alayları düzenlenmiş ve ülke bir bayram yerine bürünmüştü. Öte yandan Çankırı Halkevi konferans salonunda "keman ve viyolonsel" eşliğinde batı musikisi konseri verilmişti (BCA: 490.1.0.0/ 1167.98.1 _ s. 9). Halkevi bünyesinde faaliyet gösteren bandolar dışında İzmir'de Yavuz Zırlısı bandosu ve Darağaç İplik Fabrikasının bandosu (BCA: 490.1.0.0/ 1168.103.2 _ s. 5 - 6); Kocaeli'de Deniz Orkestrası (BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.2 _ s.9); Sivas'ta Askeri Bando (BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.1 _ s.4); Adana'da ise misafir bulunan "Ankara Müzik Muallim Mektebi talebeleri" tarafından halka açık hava konserleri verilmişti (BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.3 _ s.16).

Halkevleri tarafından organize edilen kutlama programlarına katılımı arttırmak amacıyla törenlere iştirak eden konuklara çay (BCA: 490.1.0.0/ 1167.99.2 _ s.3), ayran (BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.3 _ s.39), şeker ve sigara (BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.3 _ s.1) ikram edilmişti. Günün hatırası olarak yaptırılan rozetler, okul çocukları tarafından konukların göğüslerine takılmıştı (BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.3 _ s.39). Halkevleri salonlarında Atatürk ve milli mücadele temalı ulusal filmler ücretsiz olarak gösterilmişti (BCA: 490-1-0-0_1170-111-2/s.15-18). Futbol - voleybol ve atletizm dallarında müsabakalar yapılmıştı (BCA: 490.1.0.0/

1167.98.1 _ s. 1 - 2; BCA: 490.1.0.0/ 1167.99.2 _ s.3). Yine halkevlerinin gösteri şubeleri tarafından tertip edilen tiyatrolar ise halkın törenlere katılımını arttıran bir diğer etkinlik olarak öne çıkmıştı. Buna göre Silvan' da "Beyaz Kahraman" piyesi (BCA: 490.1.0.0/ 1167.99.2 _ s.3), Elazığ'da "Çoban" piyesi (BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.1 _ s. 1-2), Kayseri'de "İstiklal" ve "Yaşayan Ölü" piyesleri (BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.3 _ s.1), Konya'da ise "Mavi Yıldırım" isimli piyes temsil edilmişti (BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.3 _ s. 12).

Ayrıca dil kurultayı süresince halkevi başkanları, öğretmenler, doktorlar ve öğrenciler tarafından halkevi ve sinema salonlarında: Dillerin ilk menşei; dilin kültür açısından önemi; Türk dilinin tarihi gelişimi; Arap ve Acem dillerinin tesiri altındaki Türk dilinin durumu; dil inkılabının ve dil bayramının uluslaşmak adına önemi; Güneş - Dil Teorisi'nin ortaya çıkardığı gerçekler ve Atatürk'ün dil inkılabına verdiği önem konularında konferanslar verilmişti². Örneğin kurultayın açılış günü, kurultay konuşmalarını dinlemek üzere Yozgat halkı, Halkevine davet edilmişti. Halkevi salonunu dolduran yüzlerce kişi Dolmabahçe Sarayı'ndaki söylevleri ve konuşmaları dinlemiş; akşam ise yine halkevi tarafından belediye sinemasında organize edilen ve Yozgat Halkevi Başkanı Refet Aksoy tarafından verilen konferansa katılmıştı (BCA: 490.1.0.0/ 1170.111.2 _ s.2; Yozgat, 26 Ağustos 1936, s.1; Erdal, 2013, s. 149).

Dil devriminin önemi ve amacı üzerine konuşan Aksoy'a göre öz Türk dili, tarihsel açıdan geniş kökleri olan ve birçok dile kaynaklık etmiş bulunan bir dildi. Ancak Osmanlı Dönemi'nde öz Türk dili yabancı dillerin özellikle de Arapça ve Farsçanın tahakkümü altına girmiş ve değer kaybetmişti. Öz dilin yüksek değerini kavrayamayan "ham duygulu kişiler, bilgi geçinmek hoppalığı ile yabancı sözcükleri ekleye ekleye" öz Türk dilini bambaşka bir kalıba sokmuşlar ve bu durumla da övünmüşlerdi. Neyse ki "Osmanlı Dili" adı verilen bu dilin şatafatlı yönüne "özü katı, kanı duru olan" halk alışmamış, uyum sağlayamamış ve ulusal benliğin öz malı olan eski dilini korumakla bir kez daha büyüklüğünü göstermişti. Aksoy'a göre şayet o dönemlerde bilgin ve aydın geçinenlerin öz Türk diline sokmaya çalıştıkları yabancı sözcükleri halk benimsemiş ve dilini yeni dile uydurmuş olsaydı, Türk unsuru ulusal benliğini tamamen kaybetmiş ve tarih sahnesinden de silinmiş olacaktı. Halk, bu yabancı dil kültürünü benimsememişti ancak devlet adamları ve birtakım uyanık geçinenler Osmanlıca konuşmayı sürdürmüşlerdi. Bu durum öz Türkçe konuşan halkın devlet dilinden anlamamasına, devletin de halk dilinden kopmasına sebep olmuştu. Böylece devlet ile halk arasında bir uçurum doğmuş ve zamanla genişleyen bu uçurum devletle halkı tamamen ayırmıştı. Tüm bu olumsuzluklara karşın vatanın ve milletin bağımsızlığını sağlayan ulusal devrim hareketi ve onun lideri Atatürk, ulusun desteği ile Türk dilinin de bağımsızlığı için mücadeleye girişmişti. Birkaç yıldır dil konusu üzerinde yürütülen mücadele sonucunda öz Türk dili kozmopolit yapısından kurtarılmaya başlanmış ve halk da bu mücadeleye destek vererek ortaya çıkarılan her eski öz Türkçe sözü içten ve rahatlıkla benimsemişti. Aksoy'a göre bu hızla gidildiği takdirde Türk dili yabancı dillerin etkisinden tamamen kurtarılmış olacak; arı ve duru bir dile kavuşulacaktı (BCA: 490.1.0.0/ 1170.111.2 _ s.15-18; Yozgat, 26 Ağustos 1936, s.2).

III. Türk Dil Kurultayı çerçevesinde Halkevlerinde verilen konferanslara genel perspektiften baktığımızda söylev içeriklerinin Yozgat örneğindeki gibi olduğunu görmekteyiz. Verilen konferanslar arasında derinlemesine bir mukayeseye gittiğimizde ise göze çarpan en ilginç noktaların dil devriminin Türk milleti için önemi ve kutsallığı, Atatürk'e duyulan inanç, gösterilen saygı ve şahsına yapılan övgülerin niceliğinde ortaya çıkmaktadır.

Bir milletin ilim ve düşünce hayatında ürün ortaya koyabilmesi için konuşma diline yakın bir yazı dili kullanması şarttı. Ortaçağ Dönemi'nde Avrupa uluslarının ilim ve fikir yönünden çok geri kalmalarının en önemli nedeni Latincenin medeniyet dili olarak kullanılmasından ileri gelmişti. Zira Latincenin pey der pey terk edilmesinden ve her Avrupalı milletin kendi konuşma dilini medeniyet dili seviyesine çıkarmasından sonraydı ki Batı dünyasında ilerlemeler başlamış ve terakki yolunda büyük adımlar atılmıştı. Aynı durum Doğu toplumları içinde geçerliydi. Arap dilini ilim ve düşünce dili olarak kabul eden Türkler, ilim ve irfan yolunda kabiliyetlerinin ölçüsünü ve yüksekliğini gösterememişlerdi. İlim ve düşünce

² BCA: 490.1.0.0/ 1167.98.1 _ s. 4, 9; BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.2 _ s. 1 - 3, 22 - 24; BCA: 490.1.0.0/ 1166.93.2 _ s. 1 - 7; BCA: 490.1.0.0/ 1169.106.1 _ s. 1 - 5; BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.1 _ s. 1 - 2; BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.4 _ s. 1; BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.4 _ s. 1,4,15; BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.1 _ s. 1; BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.2 _ s. 1; BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.3 _ s. 11-15; BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.4 _ s.3,6; BCA: 490.1.0.0/ 1167.97.1 _ s.6 - 13; BCA: 490.1.0.0/ 1167.98.2 _ s.1; BCA: 490.1.0.0/ 1167.99.1 _ s. 1-6; BCA: 490.1.0.0/ 1167.99.2 _ s. 4-5; BCA: 490.1.0.0/ 1167.99.3 _ s. 2; BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.1 _ s. 14-17; BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.2 _ s. 1; BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.3 _ s.2-8; BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.4 _ s. 2-11; BCA: 490.1.0.0/ 1168.101.2 _ s.4-14; BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.3 _ s.3-19; BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.1 _ s.12; BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.3 _ s. 54-77; BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.2 _ s.9; BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.3 _ s. 3-33; BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.4 _ s. 6-9; BCA: 490.1.0.0/ 1170.108.2 _ s. 18-20; BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.1 _ s.4; BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.2 _ s. 3-4; BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.3 _ s.12-13; BCA: 490.1.0.0/ 1170.110.1 _ s.1; BCA: 490.1.0.0/ 1170.110.2 _ s.5-7; BCA: 490.1.0.0/ 1170.110.3 _ s.3-9; BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.1 _ s. 1 - 2; Çankırı, 25 Ağustos 1936, s.1; Duygu, 22 Ağustos 1936, s.4; Ulus Sesi Gazetesi, 25 Ağustos 1936, s.1; Kastamonu, 28 Ağustos 1936, s.2; Tekirdağ, 27 Ağustos 1936, s.1-4; Urfa, 27 Ağustos 1936, s.1-4.

hayatında yükselmek için dil ve düşünce ile dil ve kültür ikililiğinden kurtulmak şarttı. Bunun da çözümü Türk gibi düşünüp Türk gibi yazmaktı.

Bu konuda öğretmen Nihat Orlu Amasya Halkevinde verdiği konferansta Türk dilinin kültürel kapitülasyondan kurtulması için dil devrimine muhtaç olduğunu belirtmişti. Orlu'ya göre "*Türk Tanrısı, Türklere dünyanın birçok dillerinden üstün, bir dil bağışlamıştı*". Bu bağlamda Tanrısız Dil, özgür kılınmalıydı. (BCA: 490.1.0.0/ 1166.93.2 _ s.5). Muş Halkevi'nde verilen çeşitli söylevlerde de Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemi'ne intikal eden en önemli sorunlardan biri olarak öz dil üzerindeki yabancı dillerin tahakkümü gösterilmekte ve dil devrimi ile III. Türk Dil Kurultayının önemi kutsallıkla ifade edilmekteydi (BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.3 _ s. 3 - 13).

Türk milleti için hayati hadiseler, devrimleri ortaya çıkarmıştı. Devrimleri ise tarihte ancak büyük şahsiyetler başarabilmişti. Türk devrimlerine kaynaklık etmiş olan Atatürk, kurultay boyunca Anadolu'da kürsülere çıkan pek çok hatibin ifadesiyle Türk milletine istiklalini kazandırdığı gibi hayatta olduğu müddetçe de Türk milletine engin ufuklar açmaya ve ruhlarını en asil heyecanlarla doldurmaya devam edecekti. Burdur Halkevi'nde konuşma yapan öğretmen Osman Dilmaç'a göre Atatürk her şeyin başarıcısıydı (BCA: 490.1.0.0/ 1167.97.1 _ s. 10 - 13). Giresun Halkevi'nde söylev veren öğretmen Sadi Sunam'a göre Atatürk, sadece on yedi milyon Türkü değil, dünya genelindeki yüz milyon Türkü düşünerek hareket eden bir "Baş Tacı" (BCA: 490.1.0.0/ 1168.101.2 _ s. 4 - 15); Mardin Halkevi üyelerinden Celil Can içinse "*Çankaya'dan süzülen altın ışık*"tı (BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.1 _ s. 3 - 4).

Kurultay dolayısıyla şehirlerde düzenlenen etkinliklerin ve verilen konferansların birer sureti iki nüsha şeklinde rapor olarak hazırlanmış ve birisi CHP Genel Sekreterliği'ne diğeri ise Dil Kurumu Genel Sekreterliği'ne sunulmuştu.

Sonuç

İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan III. Türk Dil Kurultayı'na yalnızca yurt içi ve yurt dışından gelen dil bilginleri katılmamıştı. Türkiye'nin her köşesinden insanlar, bu büyük kongreye davet edilmişler ve iştirak etmişlerdi. Böylece devlet yöneticileri, ulusal devletin keyfi bir devlet olmadığını Dolmabahçe Sarayı'nda ilim adamlarını, öğretmenleri ve tüm halkı toplayarak göstermek istemişti. Ayrıca kurultayın önemi, ülkenin dört bir yanına dağılmış olan halkevlerine ve parti il teşkilatlarına bildirilerek kurultay süresince gerekli düzenlemeleri bölgelerinde yapmaları istenmişti. Zira yönetici kadro, millettan olmayan ve millet için olmayan hiçbir iradenin devamlı olamayacağını biliyordu. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Türkiye'de vatandaşların düşünüldüğü, onlardan istifade edildiği ve yarınların hep birlikte kurulacağı izlenimi verilmek istenmişti. Halk ile devleti buluşturmada, kurultay görüşmelerini halka yansıtan dönemin kitle iletişim aracı radyonun yanı sıra, yukarıda belirtildiği üzere, girilen inkılâp hareketlerinde sosyal yaşamın en önemli örgütlü yapısı olan Halkevleri de etkin bir rol oynamıştı. Halkevleri, özellikle konferanslar ve düzenlenen etkinlikler ile halkı bu konuda bilgilendirip gelişmelerin içine çekmeye çalışmıştı. Böylece dil meselesi, sadece devlet ileri gelenlerinin ve aydın kesimin bir sorunu olmaktan çıkarılmaya çalışılmış; hareket tepeden tabana yayılarak tüm toplumu ilgilendiren bir konu haline gelmiş ve Türk dilinin geliştirilmesi doğrultusunda yapılan yeniliklere Türk halkı daha çok uyum sağlamıştı.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Vesikaları

BCA: 490.1.0.0/ 3.12.39 _ s.1.

BCA: 490.1.0.0/ 3.13.15 _ s.1 - 10.

BCA: 490.1.0.0/ 1167.98.1 _ s. 1 - 35.

BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.2 _ s. 1 - 33.

BCA: 490.1.0.0/ 1166.93.2 _ s. 1 - 23.

BCA: 490.1.0.0/ 1169.106.1 _ s. 1 - 20.

BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.1 _ s. 1 - 33.

BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.4 _ s. 1 - 9.

BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.4 _ s. 1 - 18.

BCA: 490.1.0.0/ 1168.103.2 _ s. 1 - 58.

BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.1 _ s. 1 - 3.

BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.2 _ s. 1.

BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.3 _ s. 1 - 15.

BCA: 490.1.0.0/ 1166.96.4 _ s. 1 - 12.

BCA: 490.1.0.0/ 1167.97.1 _ s. 1 - 13.

BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.2 _ s. 1 - 36.

BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.2 _ s. 1 - 9.

BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.2 _ s. 1 - 5.

BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.2 _ s. 1 - 2.

BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.2 _ s. 1 - 17.
BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.2 _ s. 1 - 2.
BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.3 _ s. 1 - 8.
BCA: 490.1.0.0/ 1167.100.4 _ s. 1 - 11.
BCA: 490.1.0.0/ 1168.101.2 _ s. 1 - 20.
BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.3 _ s. 1 - 19.
BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.1 _ s. 1 - 14.
BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.2 _ s. 1 - 28.
BCA: 490.1.0.0/ 1169.105.3 _ s. 1 - 77.
BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.2 _ s. 1 - 32.
BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.3 _ s. 1 - 13.
BCA: 490.1.0.0/ 1169.107.4 _ s. 1 - 9.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.108.2 _ s. 1 - 109.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.1 _ s. 1 - 4.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.2 _ s. 1 - 4.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.109.3 _ s. 1 - 39.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.110.1 _ s. 1 - 38.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.110.2 _ s. 1 - 7.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.110.3 _ s. 1 - 9.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.111.1 _ s. 1 - 60.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.111.2 _ s. 1 - 18.
BCA: 490.1.0.0/ 1170.111.3 _ s. 1 - 59.
BCA: 490.1.0.0/ 1168.104.1 _ s. 1 - 2.

2. Tetkik Eserler

ÖYMEN, Altan (2009). *Bir Dönem Bir Çocuk*, İstanbul: Doğan Yayınları.

ERDAL, İbrahim (2013). *Halkevlerinin Kuruluşu, Yapısı ve Yozgat Halkevi (1932 - 1951)*, Ankara: Siyasal Yayınları.

KORALTÜRK, Murat (2011). *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

3. Makaleler

AKALIN, Ş. Haluk (2002). "Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 607, s. 1 - 58.

KARAHAN, Leyla (1999). "Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 574, s. 845 - 853.

ÖZKAN, Mustafa (2005). "Yenileşme Sürecinde Türk Dili", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 32/1, s. 81 - 109.

4. Süreli Yayınlar

"Üçüncü Türk Dili Kurultayı Merasimle Açıldı", (1936, 25 Ağustos), Cumhuriyet, s.1.

"Üçüncü Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor", (1936, 24 Ağustos), Ulus, s.1.

"Dil Kurultayı Bugün Öğleden Sonra Dolmabahçe Sarayı'nda Toplanıyor", (1936, 24 Ağustos), Akşam, s.1,10.

"3'üncü Dil Kurultayı", (1936, 24 Ağustos), Tan Gazetesi, s.1,6.

"Üçüncü Türk Dili Kurultayı Dün Mesaisini Bitirerek Dağıldı", (1936, 1 Eylül), Cumhuriyet, s.1,7.

"Dil Kurultayı Açılırken", (1936, 23 Ağustos), Ulus, s.1.

"Dil Kurultayı Açılırken", (1936, 26 Ağustos), Yozgat, s.3.

"Dil Kurultayının Üçüncü Kurultayı Memleketimizde Çok Derin Bir İlgi Uyandırdı", (1936, 26 Ağustos), Yozgat, s.1

"Üçüncü Dil Kurultayının Açılışı Dolayısıyla Halkevi Başkanı Refet Aksoy'un Verdiği Konferans", (1936, 26 Ağustos), Yozgat, s.2.

"Üçüncü Dil Kurultayı Münasebetiyle Şehrimizde Yapılan Tören", (1936, 25 Ağustos), Çankırı, s.1.

"24 Ağustos 1936'da Açılacak Üçüncü Dil Kurultayı Münasebetiyle Şehrimizde Yapılacak Törene Ait Programdır", (1936, 22 Ağustos), Duygu, s.4.

"Talat Mümtaz Yaman'ın Üçüncü Dil Kurultayı Toplantısı Dolayısıyla Halkevinde Verdiği Konferans", (1936, 25 Ağustos), Kastamonu, s.2.

"Talat Mümtaz Yaman'ın Üçüncü Dil Kurultayı Toplantısı Dolayısıyla Halkevinde Verdiği Konferans", (1936, 28 Ağustos), Kastamonu, s.2.

"Mardin Dil Bayramını Candan Kutluyor", (1936, 25 Ağustos), Ulus Sesi, s.1.

"Üçüncü Büyük Dil Kurultayı Açılırken", (1936, 27 Ağustos), Tekirdağ, s.1-4.